

ИСТИҚЛОЛ ДАВРИ ТАРЖИМАЛАРИ ХУСУСИДА

(Тожикистонда ўзбек тилига қилинган таржималар бўйича баъзи кузатишлар)

ФАЙЗУЛЛОЕВ Бахтиёр Бобожонович,

академик Бобожон Ғафуров номидаги ДТМ

Хўжанд ДУ доценти, филология фанлари номзоди (Тожикистон)

Эл.почта: b.fayz.1961@mail.ru

Аннотация: Мақолада мустақилликдан кейин Тожикистонда тожик адабиёти намуналаридан ўзбек тилига қилинган янги таржималар ҳақида маълумот берилган.

Аннотация: В статье представлена информация о новых переводах таджикской литературы на узбекский язык в Таджикистане после обретения независимости.

Annotation: The article provides information on new translation of tajik literature into Uzbek in post – independence Tajikistan.

Таянч сўз ва иборалар: аслият, таржима, таржимон, эркин таржима, ижодий таржима, шакл ва мазмун бирлиги, матн, талқин, антология.

Ключевые слова и выражения: оригинал, перевод, переводчик, вольный перевод, творческий перевод, единство формы и содержания, текст, эмулировать, антология.

Key words and phrases: original, translation, translator, free translation, creative translation, unity of form and meaning, text, emulate, anthology.

Ҳар бир халқнинг адабиёти ривожда адабий алоқалар муҳим ўрин тутди. Буни тожик ва ўзбек халқлари томонидан яратилган илк оғзаки ҳамда ёзма адабиёт намуналари мисолида ҳам кузатиш мумкин. Одатда адабий алоқалар турли кўринишларда намоён бўлади. Шулардан бири – таржима-чиликдир. Унда бир халқ вакиллари томонидан яратилган асарлар иккинчи бир халққа таржима воситасида етиб боради ва уларнинг ҳам маънавий мулкига айланади.

XX аср ўзбек адабиёти вакилларидан Чўлпон, Усмон Носир, Абдулла Қаҳҳор, Ғафур Ғулом, Ойбек ва Мақсуд Шайхзода, Ҳамид Олимжон, Миртемир, Эркин Воҳидов ва Абдулла Орипов, Жамол Камолу Мирза Кенжабек каби кўплаб ижодкорларнинг таржимага ҳам бу қадар эътибор қаратишлари бежиз эмас эди. Аслида адабиётимизда таржимачилик узоқ тарихга эга. Буни қардош ва жаҳонхалқлари адабиётидан ўзбек тилига қилинган таржималар мисолида кузатиш мумкин. Таржима асарлар туфайли ўзбек адабиётининг ҳам олтин хазинаси янги асарлар ҳисобига бойиб борганлигини қайд этиш лозим. Шу билан бирга, таржима жараёни ҳар бир таржимон учун маҳорат мактаби ҳисобланади. Кейинги йилларда бундай анъанани биргина серкирра истеъдод соҳиби – ҳассос шоир, адабиётшунос олим, сермахсул ижодкор Жамол Камолнинг таржимонлик фаолияти мисолида кузатиш мақсадга мувофиқ. Унинг ўзи бир нечта таржимон қилиши мумкин бўлган катта микёсда таржима ишларини амалга оширганлигини адабиётшунос Эргаш Очилов ўзининг кузатишларида алоҳида қайд этган.¹⁶⁰

1. Очилов Э. Жамол Камолнинг таржимонлик маҳорати // ЎТА, 2009, 4-сон. 26 бет.

Дарҳақиқат, Жамол Камол 30га яқин асар ва 20дан ортиқ шоир шеърларини форс – тожик тилидан ўзбекчалаштириб, китобхонларга тақдим этганлиги истиқлол даври маънавий ҳаётида ўзига хос ҳодисалардан бири бўлди. Мустақиллик туфайли ўзбек адабиёти ҳам янги тараққиёт босқичи сари қадам қўйди. Адабиётнинг барча соҳаларида бўлган янгиланиш ва ислохот-лар таржимачиликда ҳам салмоқли ютуқларни қўлга киритишга имкон яратди. Тожикистонда яшаб ўз она тилиси ҳисобланган - ўзбек тилида самарали ижод қилиб келаётган бир қатор шоир ва адиблар фаолиятида буни кузатиш мумкин. Хусусан, кейинги йилларда “*Ҳамоҳанг кўнгиллар*”¹⁶¹ шеърӣ тўпламининг юзага келиши узоқ асрлик тарихга эга бўлган ўзбек ва тожик адабий алоқалари тараққиётига ўзига хос янги саҳифа бўлиб қўшилди. Мазкур шеърӣ тўпланда Мирзо Турсунзодадан бошлаб – Низом Қосимгача, Лоик Шералидан – Фарзонагача, Гулназар Келдидан – Аҳмаджон Раҳматзод-гача бўлган жами 19 та замонавий тожик шоирлари ижодидан танлаб олинган энг яхши ва сара шеърлар ўзбек ўқувчиларига тақдим қилинганлигини алоҳида қайд қилиш зарур.

Тожикистон Республикасида яшаб, умумтуркий адабиёт тараққиётига ҳам ҳисса қўшиб келаётган ижод аҳлининг заҳматли меҳнатлари эътирофга лойиқ, албатта. Улар тожик тилининг ўзига хос лисоний иқониятларини яхши билишлари туфайли шу тилда яратилган ижод намуналарни ўзбек тилига ўгиришдек муҳим вазифани ўз зиммаларига олганликларини “*Ҳамоҳанг кўнгиллар*” шеърӣ тўплами яна бир бор тасдиқлади. Тожикистон Ёзувчилар Иттифоқи аъзоси таниқли шоир Аҳмаджон Раҳматзод мазкур нашрни “*ўзига хос шеърӣ гулдаста*”, - дея баҳолаши бежиз эмас эди. “*Ҳамоҳанг кўнгиллар*”даги бадиий таржималар тожикистонлик ўзбек шоирлари Ўлмас Жамол, Султонмурод Ҳожибоев, Шариф Нуриддин, Жамшид Примов, Авлиёхон Эшон, Эгамназар Соҳибназаров, Абдували Бекмуҳаммад, Дилмурод Ҳожимуродов, Содик Ҳожимурод, Ёқубжон Очилов каби ижодкорлар томонидан амалга оширилган. Шунингдек, тўпланда икки қардош халқнинг севимли шоирларига айланган Сирожиддин Саййид ва Асқар Маҳкамнинг устод Лоик ижодидан амалга оширган таржималари-нинг ҳам мазкур нашрдан жой олиши унинг мазмун мундарижасига янада мукамаллик касб этган дейиш мумкин.

“*Ҳамоҳанг кўнгиллар*”даги бадиий таржималар сифати ҳамда бадиияти нуқтаи назардан бир – биридан фарқ қилиши, шубҳасиз. Уларда ютуқлар билан бир қаторда меъёрига етмаган ўринлар ҳам кўзга ташланадики, уларнинг ҳар бири ҳақида алоҳида фикрлар билдириш мумкин.

Тўпланда Лоик Шерали шеърларга нисбатан кенгроқ ўрин берилган. Лоик Шерали шеърларини ўзбек тилида ҳам худди аслиятдагидек жаранглашида таржимонлар меҳнатини эътироф этиш айна адолатдандир. Халқимизнинг том маънодаги севимли шоирига айланган, замонавий тожикшеъриятида мисли кўрилмаган инқилоб яратган Лоик асарлари-таржимасига киришган ҳар қандай таржимонга чинакам маҳорат мактаби ҳамдир. Фикримизча, Лоик асарлари таржимасига қўл урган таржимон биринчи навбатда тожик тилини яхши ва мукамал ҳолатда билиши шунингдек, шеърӣят тили бўлган форс-тожик тилининг бутун жозибасини ҳис эта олиши баробарида Лоик шеърӣяти сув ичган маънавий булоқлардан ҳам етарлича хабардор бўлиши амалга оширилган бадиий таржиманинг янада муваффақиятли чиқишига ҳизмат қилиши аниқ.

Истъдодли шоир ва мохир таржимон Асқар Маҳкамнинг устоз Лоик хотирасига бағишланган рисоласида қуйидаги фикрлари эътиборга лойиқ:

2. Ҳамоҳанг кўнгиллар. Шеърӣят, Таржималар. – Хужанд: “Мероҷ”, 2018. 240 бет.

“У (Лоиқ Шерали-Б.Ф.) форс шеърятининг сўнгги шоири эди, гўё. Кейин устоз мақомига кўтарилди. Лоиқ *шогирдлик* ёки *муридликни* сидки дилдан ўтади. Хожа Ҳофиз даргоҳида *муридлик* қилди. Шайх Саъдийга *таҳоратсув* и берди, буюк Мавлавийнинг *остонасин* супурди...”¹⁶² Албатта, бу эътирофда устоз шоирга нисбатан чуқур эҳтиром ҳиси кўриниб турибди.

Қиссадан ҳисса шуки, Лоиқ асарлари билан тиллашиш ниятидаги таржимон етарли ижодий тажрибага, юксак шоирлик ва таржимонлик маҳоратига эга бўлиш билан бирга, “сўз *сеҳиргари*” дея ном олган Ҳофиз Шерозий даҳосидан хабардор бўлиши, Шарқда ахлоқ отаси сифатида баланд мақомга эга бўлган Шайх Саъдий ўғитларидан баҳраманд бўлганлиги, Паҳлавий тилидаги “Қуръон”,- дея лутф қилинган Румий ҳазратларининг маснавийлари таъсирида камолга етган бўлиши ҳам лозим. Чунки бу бебаҳо ижод чашмаларидан Лоиқ шеърятини доимо сув ичгани аниқ. Шоирнинг қуйидаги мисралари бунга яна бир бор гувоҳлик беради:

*Мен дўстлар кўнглига баҳор келтирдим
Ошиқлар дилига хуморкелтирдим.
Ҳижрон даштларида йўқолганлардан
Салому хушхабар, ёдгор келтирдим.*

*Эй кўз ёш, йўлимнинг соф булоғи бўл,
Эй нола, умримнинг хуш сўроғи бўл.
Кексайган чоғимда асо бўл, қалам,
Эй шеър, тобутимнинг кўнгириғи бўл...*¹⁶³

Бундай бадиий етук намуналарини тўпламдаги бошқа шоирлар ижодида ҳам кузатиш мумкин. Истиқлол йилларда Тожикистода тожик ва ўзбек таржимачилиги борасида амалга оширилган салмоқли ишлардан яна бири “**Замонавий тожик шеърятини антологияси**”¹⁶⁴ нинг юзага келишидир. Мазкур янги нашр ва ундаги таржималар истеъдодли шоир ва зукко таржимон Одил Икром томонидан амалга оширилган. Антологиянинг муҳим жиҳати шундаки, унда Садриддин Айнийдан Лоиқ Шералигача, Фарзонадан Нурали Нурзодгача бўлган жами 60 нафар замонавий тожик шоирлари ижодидан шеърини намуналар танлаб олиниб, ўзбек ўқувчиларига тақдим қилинганлиги истиқлол давригача мавжуд бўлган маънавий бўшлиқни тўлдириди деб бемалол айтиш мумкин.

Ҳар бир таржималар Одил Икромнинг тожик адабиётига чуқур эҳтиромидан дарак беради. Шеърини таржималардаги ўзига хос жўшқинлик ва чуқур самимият муталаа вақтида беихтиёр шеърхон қалбига кўчади. Буни биргина “Онам бор эди...” шеъри мисолида кузатиш ўринлидир:

*Мен энди эслайман унинг сиймосин,
Девор ёригидан излайман сочин,
Тиззасин ёдига бош қўйиб сокин,
Ҳидини қўмсайман, асрайман ёдин...
Ул ёруғ талъатим, Онам бор эди.*¹⁶⁵

3. Асқар Маҳкам Оқ китоб. – Душанбе: “Ирфон”, 2008. 392 –бет.

4. Сирожиддин Саййид. Ватан абадий. Шеърлар.-Тошкент: “Шарақ”, 2001.250-бет.

5. Замонавий тожик шеърятини антологияси. (Тузувчи ва таржимон- Одил Икром) – Хужанд: “Ношир”, 2017. 336 бет.

6. Ўш а манба. 242-243- бетлар.

Шеърхонни фикрий хайратига сабаб бўлган биргина соч билан боғлиқ анъанавий бадий топилма шоир мақсадини янада гўзал ва таъсирлироқ ифодалашга йўналтирилтирилгани таржимада ўзга хос бадий эстетик қиммат касб этган. Таржимадаги табиийлик, айниса ўзбек ва тожик оналаригагина хосмиллийлик таржимада ҳам ўзининг бадий ифодасини тўлиқ сақланганки, булар Одил Икромнинг таржимонлик маҳоратидан дарак беради. Одатда шеърий таржималар ҳақида гап кеганида “*“Таржимада таржимон шоир (таржимон назарда тутилган - Б.Ф.) сўзларини эмас, балкиунинг юрагини таржима қилиши керак”* деган гап юради. Аслида ҳар қандай асар таржимада янгиланади. Бу янгилашни таржимоннинг билими, ҳаётий тажрибалари, бадий маҳорати ва таржима қилаётган асарининг муаллиф руҳий оламига яқинлиги билан боғлиқ, албатта. Одил Икром таржималарига шу нуқтаи назардан ёндошилса мақсадга мувофиқ бўлади. Таржималар билан яқиндан ошно бўлган ўзбек шеърхони Аҳмаджон Раҳматзод шеърларини шунчаки қофиябозликдан, сохта риторикалардан ҳийла узок бўлган бадииятнинг гўзал намуналари сифатида яратилганига тўла ишонч ҳосил қилиши аниқ. Антологиядаги бошқа таржималар хусусида ҳам шундай илиқ фикрлар билдириш мумкин.

Шунингдек, кейинги йилларда Тожикистонда насрий асарлар таржима-сига ҳам эътибор қаратилаётгани диққатга сазовар ишлардан саналади. Бу борада ёзувчилар Ўринбой Усмон, Омонбой Жумановнинг янги таржималарини таъкидлаш мақсадга мувофиқдир. Ў.Усмоннинг Меҳмон Бахтий (*“Қария”*) ва Абдулҳамид Самад (*“Қанийди”, “Откетиб борарди”*) каби тожик ёзувчиларининг асарларидан айрим намуналарни ўзбек тилига қилган таржималари (*“Жаҳон адабиёти”*, 2018, № 4) журналхонлар-учун муҳим тухфа бўлди. Шунингдек, замонавий тожик адабиётининг вакил-ларидан бири Маъруф Бобожоннинг *“Тавба”* қиссаси ҳам Ўринбой Усмон таржимасида ўзбек китобхонлари кўлига етиб борди. Асарда ўтган XX асрнинг 30 йилларида инсоният ҳаётида рўй берган мудҳиш воқеаларни ёритишни адиб ўз олдида мақсад қилиб қўяди. Асарда ҳақсизлик ва адолатсизликка қарши мардона кураш олиб борган қаҳрамон тимсоли орқали шонли тарихимизда ўчмас из қолдирган суронли воқеалар ўқувчилар кўз ўнгида бирма-бир намоён бўлади. Булар юртимиздаги мавжуд ва барқарор тинчликни қадрига етишга, одамларни шукроналик ҳиси билан яшашга даъват этадики, бу асардан келиб чиқадиган асосий хулосалардан бири дейиш мумкин.

Истиклолдан сўнг таржима борасида олимларимиз ҳам самарали фаолият толиб бораётгани янги тажрибалардан бири бўлди дейиш мумкин. Жумладан, филология *фанлари доктори, профессор А.Абдуқодировнинг* “Тожик пандномалари” рукнида бир қатор таржима ва табдил китоблари-нинг кетма-кетнашр этилиши бу борадаги эътиборга лойиқ ишлар сирасига киради.

Тожик алломаларидан Абумансур Мотуридий Самарқандийнинг *“Панднома”*си, Хожа Абдуллоҳ Ансорийнинг *“Низомнома”*си ва *“Табоқат ул – сўфия”* (Сўфийлик табақалари) тазкира ҳамда манокiblари, *“Юз майдон”* диний-тасаввуфий пандномаси, Хожа Абдулҳолиқ Ғиждувонийнинг *“Васиятнома”*си, Ҳусайн Воиз Кошифийнинг *“Ахлоқи мусҳасиний”* пандномаси, Абдурахмон Жомийнинг *“Хирадномаи Искандарий”* достони-дан олинган панд ва ўғитлар шунингдек, Убайд Законийнинг *“Сад панд”* (Юз панд) “, Шужо Шерозийнинг *“Анис ун-нос”* (“Инсоннинг дўсти”), Сиржиддин Сидқийнинг *“Жавоҳир ул-панд”* (“Қимматбаҳо пандлар”)каби пандномалардан танлаб олинган парчалар ўзбек тилига эркин усулда таржима ҳамда табдил варианты шаклида тақдим қилиниши бугунги кунда

Тожикистонда таржимачилик борасида амалга оширилаётган эътиборга лойиқ ишлар сирасига киради.¹⁶⁶

Профессор Адусалом Абдуқодиров таржималарнинг фазилати шундаки, улар ҳар қандай китобхон учун ҳеч бир мушкуллик туғдирмайди. Улар содда, тушунарли тилда амалга оширилган бўлиб, ўзига хос равон услубда зийнатланган, ихчам (чўнтакбоб) шаклларда нашр қилинганини алоҳида таъкидлаш мумкин. Мазкур таржималарни ҳеч муболағасиз замонавий ўзбек насридаги “саҳлимумтанеъ”(“*осону мумкин эмас*”) усулида амалга оширилган янги таржималар мақомида эканлигини эътироф этиш лозим. Энг асосийси, уларда келтирилган ҳар бир алломанинг панду ўғитлари бугунги куннинг талабларига ҳам жавоб беришга қодир бўлган бадиият намуналари ҳисобланади. Улар китобхонларга беминнат хизмат қиладиган муҳим маънавий дастурлар сифатида ёшларимизни тарбиялашда узоқ йиллар давомида ўз аҳамиятини сақлаб қолиши, шубҳасиз.

Хуллас, ўзининг узоқ асрлик тарихига эга бўлган ўзбек ва тожик адабий алоқалари истиқлолдан сўнг янада жонланиб бораётгани икки қардош халқ адабиётининг нурли истиқболидан шаҳодат беради. Бундай эзгу мақсад йўлида амалга оширилган таржима асарларининг адабиётимиз ривожига аҳамияти ва ўрни беқиёс эканлигини ҳеч қачон назардан қочирмаслик даркор.

Адабиётлар

1. Ҳамоҳанг кўнгиллар. Шеърят, Таржималар. – Хужанд: “Мероҷ”, 2018.
2. Замонавий тожик шеъряти антологияси. Тузувчи ва таржимон Одил Иқром) – Хужанд: “Ношир”, 2017.
3. Очилов Э. Жамол Камолнинг таржимонлик маҳорати //ЎТА, 2009, 4-сон.
4. Асқар Маҳкам. Оқ китоб. – Душанбе: “Ирфон”, 2008.
5. Меҳмон Бахтий. Қария ҳикояси (Тожик тилидан Ўринбой Усмон таржимаси) // “Жаҳон адабиёти”, 2018, 4 –сон.
6. Абдулҳамид Самад. “Қанийди”. “От кетиб борарди” ҳикоялари (Тожик тилидан Ўринбой Усмон таржимаси) // “Жаҳон адабиёти”, 2018, 4 –сон.
7. Сирожиддин Саййид. Ватан абадий. Шеърлар. Тошкент: “Шарақ”, 2001.
8. Абдуқодиров А. Тожикпандномалари. 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 китоблар. – Хужанд: “Нури маърифат”, 2012 – 2022.

7. Абдуқодиров А. Тожик пандномалари. 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 – китоблар. – Хужанд: “Нури маърифат”, 2012 – 2022.